

דברי פתיחה

כללי הפיסוק המוצגים בחוברת זו שונים במידה לא מעטה מן הכללים שקבע ועד הלשון והיו בתוקפם עד עכשיו. עיקר ההבדל מונח בשינוי הנטייה – מן ההיצמדות למבנה המשפט וחלקיו השונים אל הנאמנות לדרך אמירת הדברים על מזגם וקצבם. סימני הפיסוק הראשונים אפשרו חופש "במידת־מה לרצונו של הכותב"; כללי הפיסוק האחרונים מאפשרים חירות רבה לכותב.

שתי הגישות – של הכללים הראשונים ושל הכללים האחרונים – מעוגנות בשתי שיטות פיסוק המיוצגות בעיקר בכתיבה הגרמנית והרוסית מזה ובכתיבה האנגלית והצרפתית מזה. בשיטה האחת תחביר הלשון הוא שמכתיב את הפיסוק; בשיטה האחרת הפיסוק נתון במידה יתרה ללבו של אדם. האחת רובה אוטומטית־אובייקטיבית; האחרת תלויה בעיקרה בסובייקט.

המעין בכללי הפיסוק החדשים יעמוד מיד על חופש הבררה, אבל ייווכח עד מהרה שלא הותרה הרצועה מכול וכול. לכאורה הופקעו הכללים האחרונים מאחיזתם בתחביר, אבל ראייה כזאת יש בה הרבה משום אחיזת עיניים, כשם שאחיזת עיניים היא המחשבה שמבנה המשפט כופה עצמו תמיד בלי התחשבות במקצב ובהנגנה. אדרבה! גם לפי הכללים האחרונים יימצאו סימני הפיסוק בין הגבולות של חלקי המשפט, ורק אם ההפרדה התחבירית אינה משקפת הפסקה למועשה – לא לצורך נשימה, לא לצורך הנגנה ולא הטעמת הדיבור – רצונו וכוונתו של הכותב הם המכריעים.

מבחינות רבות כללי הפיסוק האחרונים מורכבים ומסובכים מן הכללים הראשונים. כוחו של הדיבור וכוונת המנסח מחייבים לפעמים הבחנה שאינה באה לכלל ביטוי במבנה התחבירי של המשפט, ועד עכשיו לא בא הדבר לידי ביטוי בסימני הפיסוק. דרך משל ההבחנה בין משפט זיקה מצמצם למשפט זיקה מתאר, שהאחד הוא בלי פסיקים והאחר חייב בפסיקים לפניו ואחריו. יתרה מזו: על הכותב מוטלים שיקול דעת ובחינה פנימית כדי להחליט מה מקומו של סימן הפיסוק, ולעתים קרובות הכלל

"שב ואל תעשה" אינו הפתרון, משום שניתנת לו לכותב בררה לבחור בין שתי אפשרויות, אבל אין ניתנת לו האפשרות שלא לבחור גם באחת מהן, והכללים בעניין הנקודתיים, המרכאות, הסוגריים ועוד יוכיחו. בלי ספק, יש יתרון גדול באפשרות בחירה ובמרחב החופשי שהכללים החדשים מעניקים לכותב, אבל כל הסבור שחופש זה מעניק גם זכות הימנעות מוחלטת מן הפיסוק או זכות של פיזור פרוץ של סימנים רק כדי שלא להוציא את הנייר חלק מפיסוק – מחטיא את המטרה. סימני הפיסוק החדשים באים במקום הישנים כדי לשקף באמונה את דרך ההבעה, המחשבה, הכוונה והניגון של הכתוב, והנמנע מהם מונע טוב מעצמו ומן הקורא.

בחוברת מובאים מאמרים הקשורים לסימני הפיסוק – אם מעט ואם הרבה. שתי רשימות קשורות לדיונים על הכללים באקדמיה: רשימתו של עוזי אורנן, יו"ר ועדת הפיסוק, על העקרונות הכלליים שביסוד הכללים, ודבריו של אמציה פורת במליאת האקדמיה על הגמישות בסימני הפיסוק והתאמתם להקשר ולאווירה. עוד הובא בה בחוברת מאמרו המאלף של אהרן מירסקי, שכבר פורסם לפני שנים, ותעודתו להראות שהבונה את משפטי בעברית מתקנת על דרך מקורותינו, שוב אינו צריך לסימני הפיסוק כל עיקר. ואולם, מכיוון שאך מעטים נמנים עם רבייהאמנים בכתיבתם ואף קהל הקוראים אינו אמון על העברית שמן המקורות, לא נאמרו הדברים אלא להאדיר את הסגנון – ולא לחסר את הפיסוק.

גם לטעמי המקרא שסימני הפיסוק אחוזים בהם אחיזה רבה יוחד מקום בחוברת – מפרי עטו של יוסף עופר – בעיקר בכל הנוגע להבדלים שבינם לבין הפיסוק של ימינו. ונוסף עליהם מאמרו של שמעון וגה להשכילנו בעניין מוצאם של אחדים מסימני הפיסוק.

ואחרון-אחרון – להרחבת הדעת ולשם שעשוע – מאמרו של דן אלמגור מתובל בהומור ובחידודי לשון שכל כולו השימוש שעשו משוררים וסופרים בטעמי המקרא ובסימני הפיסוק.